

Răspuns gloriei unui naționalist șovin: Episcopul Márton Áron

Cuvinte cheie: Episcopul Márton Áron, Transilvania, anticomunism, antiromânism

Key words: Bishop Áron Márton, Transylvania, anticommunism, anti-Romanianism

Abstract

In the last period, bishop Márton Áron is the subject of a glorification of shares. Authors of this campaign are hungarian political circles, the initiative which was raised a monument to bishop at Cluj-Napoca; and some Roumanian historians, who have published articles about the bishop. Ever, is the action of Jews in favor of Márton Áron, in 1944, and the action was anti-comunist after 1944. Never, however, is not presented to the constant action anti-romanian. Item article wants to eliminate failure.

La Cluj-Napoca, în 2009, s-a ridicat un monument episcopului maghiar romano-catolic Márton Áron; inițiativa au avut-o cercurile politice maghiare, înscriindu-se în acțiunea largă, desfășurată în special după 1989, de împânzire a Transilvaniei cu monumente pentru glorificarea celor mai înrăiți naționaliști șovini unguri; acțiunea respectivă, în subsidiar, are și mesajul de a îndemna actuala generație a maghiarilor să urmeze linia celor glorificați, în principal lupta lor antiromânească¹. De remarcat și faptul că, la fel ca-n perioada comunistă, în istoriografia românească după 1989 este vizibilă tendința de prezentare a minorităților naționale sau a personalităților reprezentative ale acestora, cu o bunăvoință ce, adesea, denaturează adevărul: se consemnează, fără a indica faptul că autorii sunt minoritari, manifestări pentru care românii majoritari dacă le-ar face, ar fi condamnați implicit și ferm (cel mai cunoscut caz este neindicarea autorilor maghiari și crimelor antisemite din Transilvania de Nord-Est, în unele prezentări istorice, cititorul neavizat putând plasa vinovăția asupra românilor); manifestări naționalist șovine sunt eludate sau prezentate în treacăt, cu diminuarea caracterului lor nociv, dacă autorii sunt minoritari; se exagerează laudele pentru acțiuni pozitive care, în cazul în care au autori români, nici nu sunt menționate. Printre personalitățile minoritarilor din România care au parte, în istoriografia românească recentă, de un tratament binevoitor, certat cu adevărul istoric, este și episcopul Márton Áron.

Materialul de față este conceput ca un răspuns dat articolelor istoricilor Ovidiu Bozgan² și Costel-Cristian Lazăr³. Se menționează opoziția episcopului maghiar Márton Áron la acțiunile antisemite ale autorităților horthyste

din Transilvania de Nord-Est, în anii războiului mondial; foarte îngroșat, se prezintă poziția anticomunistă a episcopului. Dar, naționalismul șovin pe care l-a manifestat toată viața, antiromânismul declarat, ce au influențat poziția generală a maghiarilor față de români și atrocitățile acestora, fie sunt trecute cu vederea, fie asupra lor este aruncată o umbră de îndoială sau sunt minimalizate. Ovidiu Bozgan scrie: „*Chiar dacă inițial [Márton Áron] ar fi putut fi de acord [subl. n.] cu rezultatele Arbitrajului de la Viena, totuși, spre sfârșitul războiului, condamnăm energetic politica rasistă și deportările evreilor din Ungaria, intră în conflict cu autoritățile horthyste*”⁴. Așadar, Márton Áron chiar dacă ar fi putut fi de acord cu răpirea Transilvaniei de către Ungaria – deci, nu se știe precis dacă a fost sau nu –, totuși posibilă vină i se șterge pentru că i-a ajutat pe evrei. Ce legătură are una cu alta? Și, nu sunt destule documente care indică precis acțiunea lui Márton Áron în favoarea Diktatului de la Viena din 1940? Sunt! Mai mult, episcopul milita pentru încorporarea în cadrul Ungariei și a restului Transilvaniei. Același mod de prezentare, care să anuleze concluzia că Márton Áron a fost un antiromân convins, și pentru acțiunile sale de după cel de-al doilea Război Mondial. Ovidiu Bozgan prezintă *Memoriul* semnat de episcopul romano-catolic de Alba Iulia, împreună cu episcopul reformat de Cluj, János Vásárhely, în aprilie 1946, prin care se cerea Conferinței de pace de la Paris să lase Ungariei o parte din Transilvania; „*Dar, - scrie Ovidiu Bozgan -, nu este cert că acest text a fost transmis reprezentanților Marilor Puteri*”⁵. În realitate, prin intermediul delegaților Ungariei la Conferința de Pace, *Memoriul* a ajuns la Paris. Însă, chiar dacă nu ar fi ajuns, el tot este o dovadă

a poziției antiromânești a lui Márton Áron; așadar, vinovăția episcopului este certă. În sfârșit, o probă de falsificare a Istoriei, la același autor, prin omisiune. Se prezintă⁶ pelerinajul la Mănăstirea din Șumuleu iunie 1946, unde, în finalul discursului său episcopul Márton a spus că hotărârea Conferinței de Pace de a reda întreaga Transilvania României a provocat maghiarilor „o decepție amară”. Dar, cel mai important pasaj al discursului – eludat de Ovidiu Bozgan – a constat în îndemnul la rezistență, pentru că, până la urmă, maghiarii vor obține câștig de cauză. La rândul său, Costel-Cristian Lazăr se arată critic față de alt istoric, Florin Chiriac, pentru că într-un articol din 2002⁷, de prezentare a acțiunii antiromânești a lui Márton Áron, nu face „trimiteri explicite”; „Nicăieri nu se găsește o trimitere științifică la documente”. Dar, articolul cu pricina este într-o revistă de popularizare a Istoriei⁸, unde doar prin exces se includ note. (De remarcat faptul că însuși Costel-Cristian Lazăr nu face „trimiteri explicite”, uneori, deși articolul său apare într-un volum strict științific: nu aflăm de unde a preluat biografia episcopului; nu știm în ce document este menționat faptul că autoritățile horthyste l-au declarat pe episcop „persona non grata”; nu știm de unde a dedus Costel-Cristian Lazăr că accidentul de automobil în care a fost rănit Márton Áron a fost „înscenat de agenți ai Guvernului” etc. Costel-Cristian Lazăr nu vede în activitatea lui Márton Áron de după 1945, decât anticomunismul. Despre șovinismul naționalist maghiar propagat permanent aflăm doar că ar fi fost una din acuzațiile autorităților la adresa episcopului; cu concluzia, evidentă deși neexpusă explicit, că fiind autorități comuniste, acuza trebuie considerată neîntemeiată⁹. În final, Costel-Cristian Lazăr trage și niște concluzii generale, între care, cea mai importantă: „Nu se poate vorbi de o aderare în masă la comunism după 1945 a maghiarilor”. Cine susține o asemenea idee nu are „temei științific”¹⁰.

Tuturor acestor formulări trebuie să li se răspundă pentru că, fiind greșite, pot crea o imagine neconformă cu adevărul istoric asupra uneia dintre personalitățile moderne cele mai importante ale minorității maghiare din România; pentru că, ele se înscriu într-un curent destul de larg de mistificare a evoluției istorice contemporane, alimentat conștient de unii și fără să-și dea seama (ceea ce sper că este și

cazul celor doi, Ovidiu Bozgan și Costel-Cristian Lazăr) de alții. Cum, documente de arhivă, unele inedite, sunt foarte multe, voi face „trimiteri explicite”, pentru a înlătura orice dubii pentru cei care nu sunt în temă și pentru a înlătura orice posibilitate de negare pentru cei care-și făuresc operele istorice cu scopul de a sluji o idee preconcepută.

*

E de mirare că istoricul Costel-Cristian Lazăr consemnează foarte meticolos biografia lui Márton Áron – aflăm nu numai anul, dar și ziua în care a fost hirotonit sau ziua când a ajuns capelan, ziua când a devenit preot-duhovnic, ziua când a fost numit director, cea pentru administrator etc. –, dar uită un fapt esențial, major, pentru definirea manifestărilor naționalist șoviniste ale viitorului episcop: la sfârșitul primului Război Mondial era locotenent de husari în Divizia Secuiască, atât de cunoscută pentru atrocitățile la adresa românilor. Tot ce a întreprins episcopul Márton Áron, începând din toamna lui 1940, a mers în direcția întăririi convingerii ungarilor din Transilvania, rămași în cadrul Statului Român, că vor face și ei parte din Ungaria, prin extinderea teritoriului acesteia peste limitele fixate prin Diktatul de la Viena și acțiunile pe această linie ale episcopului au fost făcute într-o strânsă corelare cu acțiunile Guvernului de la Budapesta.

Direcția Generală a Poliției (DGP) și Inspectoratul General al Jandarmeriei (IGJ), la începutul lui octombrie 1941¹¹ raportau: călugărița Fall Elza – care conducea sediul central din Cluj al Ligii Femeilor Catolice Maghiare, subordonată episcopului Márton Áron, îndeplinind așadar ordinele acestuia – a doua zi după semnarea Diktatului de la Viena, la 31 august 1940, transmitea o circulară către unitățile în subordine ce urmau să rămână în teritoriul României: „*Ungurii care domiciliază în România – se scria – au datoria sfântă de a rămâne în acest teritoriu și de a participa la serviciile religioase ce se vor oficia în fiecare săptămână, pentru ca **Dumnezeu să ajute tuturor ungarilor să revină la Patria mamă***” [subl. n.]. Călugărița scria că circulara a fost dată „în urma cuvântului de ordine” al episcopului Márton Áron. Autoritățile de la Budapesta susțineau și ele teza că Diktatul de la Viena era doar un prim pas către refacerea stăpânirii Ungariei asupra întregii Transilvanii. Au inițiat o vie propagandă în acest sens

printre maghiari, în cadrul căreia preoților acordându-li-se un rol deosebit, pentru că aveau autoritate mare în colectivitățile unde activau. Prin adresele nr. 86.525 și nr. 86.538 din noiembrie 1940¹², DGP anunța, pe de o parte, că Biroul Cultural de pe lângă Legația Ungariei din București, condus de secretarul Benez, „a dat dispozițiuni tuturor organizațiilor religioase maghiare din România ca, până la terminarea organizării politice a maghiarilor, să continue ele propaganda maghiară”. Pe de altă parte, DGP constata că preoții catolici din subordinea episcopului Márton Áron „în desfășurarea acțiunii lor de iredentism maghiar, caută să acapareze toate asociațiile societății maghiare”. Tot DGP informa – adresa nr. 86.517 din noiembrie 1940¹³ – despre intensa propagandă ce se făcea în Ungaria, prin radio, ziare și tot felul de organizații, pentru a-i convinge pe ungurii rămași în România după Diktatul de la Viena să stea pe loc, „să-și păstreze unitatea de luptă și să nu dispereze, ci să muncească cu aceeași râvnă ca și până în prezent, deoarece **în curând va sosi ziua când vor fi realipiți la sânul Ungariei**” [subl. n.]. Autoritățile de la Budapesta nu se limitau, însă, numai la îndemnuri de genul acesta; se gândeau și la o eventuală acțiune armată declanșată în interiorul României. Foarte alarmantă era informația transmisă de DGP pe 22 decembrie 1940¹⁴, conform căreia preoții maghiari – de toate confesiunile – primiseră instrucțiuni „să facă tot posibilul ca să înarmeze populația din Ardeal”. Se spunea, în aceste instrucțiuni, că România va intra în război în cel mai scurt timp, și deci, populația maghiară va trebui să-și facă singură dreptate și să facă față situației până la sosirea trupelor maghiare”. Se vor trimite, clandestin din Ungaria, arme inclusiv prin trenurile care intrau în România; din ele trebuie făcute depozite; „Preoții unguri au fost designați cu această misiune importantă, pentru a nu trezi bănuiele”. Pe lângă materialul propagandistic, instrucțiuni, arme, Budapesta a asigurat ungurilor rămași în România sume mari de bani pentru pregătirea acțiunilor antiromânești. Banii erau repartizați organizațiilor reprezentative care aveau ca țel declarat lupta revizionistă. S-a încercat păstrarea unui deplin secret asupra cuantumului acestor sume, a destinației lor și mai ales, asupra scopului real al trimiterii. Însă, Serviciul Special de Informații român (SSI) a reușit să afle câte ceva. O notă

a lui din 13 mai 1941 indica faptul că destinatarul preferat de Budapesta al subvențiilor pentru propaganda maghiară în România era episcopul Márton Áron. I se trimiteau câte 40.000 pengö pe an, ca subvenție pentru acțiunile de propagandă și câte 8000 pengö pe an ca subvenție personală; se adăuga o subvenție variabilă, conformă necesităților, pentru întreținerea Bisericii romano-catolice din România.¹⁵ Sume ceva mai mici primeau celelalte confesiuni maghiare din România. Acestor sume li se adăugau cele trimise la cererea expresă a episcopului de Alba Iulia, pentru acțiuni bine precizate. Astfel, în august 1941, Consiliul Eparhial condus de Márton Áron a hotărât să acorde ajutoare materiale copiilor unguri săraci care refuzau să se ducă la Școlile de Stat românești și le alegeau pe cele confesionale maghiare; Episcopul, neavând fondurile necesare pentru a acoperi această acțiune, a hotărât să înainteze un **Memoriu** Ministerului Educației Naționale de la Budapesta, pentru ca, prin Legația Ungariei din București, să i se pună la dispoziție sumele respective. În același **Memoriu**, se cerea ca episcopul romano-catolic să primească și fondurile destinate copiilor maghiari de confesiune reformată sau unitariană.¹⁶

Diversele asociații catolice maghiare, din subordinea episcopului Márton Áron sau aflate sub influența lui, se arătau foarte grăbite în înfăptuirea țelului final al Budapestei – granița pe Munții Carpați. Prefectura județului Făgăraș, prin adresa nr. 6.262 din 10 decembrie 1940¹⁷, anunța că Fall Ana, călugăriță romano-catolică, care fusese mutată de Episcopie de la Cluj la Alba Iulia, unde conducea Asociația Femeilor Romano-Catolice din zonă, a trimis o circulară prin care se ordona filialelor: să înființeze, pentru sărbătorirea Crăciunului, o „săptămână adventă”; în săptămâna respectivă să fie organizate întruniri, reuniuni culturale pentru femei, în cadrul cărora „să se cânte cântece naționale ungurești. Între aceste cântece se amintește cântecul «Trezește-te omule din somnul tău adânc» care face parte din propaganda Asociației iredentiste «Ungurii care se deșteaptă». Se arată apoi că **momentul de dreptate pentru unguri se apropie și dorește să fie serbat de Crăciun**” [subl. n.]. De altfel, anunțarea unei date de înfăptuire a țelului anexionist maghiar era o tactică larg folosită în tot timpul războiului, dar și după el pentru a ține populația maghiară într-

o permanentă alertă. O notă a SSI, din august 1941¹⁸, menționa lucrările adunării lunare a preoților romano-catolici din Episcopia condusă de Márton Áron; participanții au constatat „cu bucurie” că „*interesul arătat de copiii unguri școlilor maghiare este în anul acesta cu mult mai mare ca în anul trecut, datorită în primul rând credinței infiltrate că **până în toamnă și restul Ardealului va fi cucerit de Ungaria*** [subl. n.], iar în al doilea rând, datorită intensei propagande desfășurată la sate de preoții și învățătorii unguri”. Episcopul Márton Áron se antrena și direct în anunțarea unor termene pentru înglobarea deplină a Transilvaniei în cadrul Ungariei. În septembrie 1941, avea loc la Turda Consfătuirea reprezentanților Bisericii Romano-Catolice maghiare din România, sub conducerea episcopului; în finalul discursului său, anunța: „*După informațiile primite de la Episcopul romano-catolic din Budapesta, pot afirma că în curând această Biserică nu va mai avea de suferit ca Biserică minoritară, deoarece **în scurt timp o mare parte din Episcopatul romano-catolic din Ardeal va reveni la Ungaria***”¹⁹ [subl. n.]

În 1941, nenumărate note, adrese, rapoarte, ordine circulare emise de SSI, DGP, IGJ sau organisme ale Armatei, indicau intensă propagandă revizionistă a preoților maghiari din Transilvania de Sud-Vest, rolul principal avându-l preoții romano-catolici din subordinea episcopului de Alba Iulia, acționând în numele acestuia. S-au păstrat dosare întregi, foarte voluminoase, cu asemenea documente. Au fost înființate foarte multe asociații, conduse de preoți, cu activitate revizionistă, acționând alături de altele mai vechi, între ele: Uniunea Populară Catolică, Asociația Tinerilor Catolici (Timișoara), Asociația Femeilor Maghiare (Arad), Uniunea Catolică din Ardeal, Reuniunea Muzicală și Corală, Reuniunea Femeilor Catolice Ungare, Oastea lui Christos, Uniunea Muncitorilor Romano-Catolici din Banat etc. Unele făceau parte din organizații cu filiale în toată Ungaria. Conducerea lor de către preoți romano-catolici le dădea o unitate de acțiune; toate exprimau voința episcopului Márton Áron. Mai multe documente consemnau țelul comun al preoților romano-catolici unguri, de a „menține treaz sentimentul naționalist maghiar și credința în alipirea la Ungaria a întregului Ardeal”. Conducătorii acestor organizații, dar și preoții de rând romano-catolici „primesc

înștiințările necesare direct de la episcopul Márton Áron din Alba Iulia cu ocazia așa-ziselor vizite canonice”, pe care acesta le făcea lunar. Pe aceeași linie, clerul reformat maghiar era dirijat de episcopul Nagy Francisc de la Teiuș, iar unitarienii de episcopul Arkosy Toma din Turda. Lozinca răspândită de toți: „Nimic nu va putea împiedica Ungaria să ia toată Transilvania”²⁰. Corelarea acțiunii preoților din toate confesiunile maghiare, pe linia anexionistă, era constatată de DGP și într-un raport din 18 august 1941²¹.

Chiar în timpul reuniunilor declarate a avea doar caracter religios, se făcea o intensă propagandă antiromânească, inclusiv prin răspândirea unor materiale tipărite, unele ajunse în posesia autorităților românești. În primăvara lui 1941, cea mai largă răspândire a avut-o un material ce cuprindea o poezie cu caracter violent antiromânesc:

*„Infanteristul maghiar e primul în lume.
Dacă pleacă, dacă se duce la război,
Fuge valahul rupându-și opincile.
Când va suna odată alarma la noi,
Vom face în București ordine:
Pe Titulescu, Tătărescu, Tâlhărescu,
Banditescu
Dimpreună cu mămăliga și cu opinca îi vom strivi.
Dragi camarazi, a sosit ocazia!
Vom trece hotarul batjocorii,
Armele ni le va curăța regele valah
Iar nevasta lui ne va spăla gamelele.
(...) Fugi opincă! Vine soldatul lui Horthy!”²²*

Interesantă afirmația adusă de nota SSI din 7 aprilie 1941, conform căreia, la Arad, preoții romano-catolici maghiari simulează compasiune față de evrei, încercând să-i atragă în lupta antiromânească²³.

În instrucțiunile transmise de la Budapesta, se cerea liderilor minorității maghiare din România să lanseze cât mai multe plângeri împotriva Statului român pentru a întreține imaginea unui regim opresor, incapabil de administrare civilizată, cu concluzia că posibilitatea salvării ungarilor era data doar de alipirea întregii Transilvanii la Ungaria. Reclamațiile urmau să fie folosite și pentru a argumenta în fața Marilor Puteri, autoare ale Dictatului de la Viena, noile cereri ale Budapestei; dar în același timp, reclamațiile, deși nefondate, urmau să contrabalanseze ecoul atrocităților hortyste în Transilvania de Nord-Est. (În toamna lui 1940, Guvernul

Ungariei a încercat, și în parte a reușit, să impună Comisiei Roggeri-Altenburg, înființată la cererea României pentru a constata atrocitățile săvârșite de unguri în zona recent ocupată a Transilvaniei, ideea unor represii similare din partea Guvernului Român asupra ungarilor din partea de sud a Transilvaniei²⁴. Márton Áron s-a alăturat și el acestei campanii de autovictimizare. Printre reclamațiile trimise Guvernului de la București se aflau cele care acuzau perturbarea, de către români a unor acțiuni ale Bisericii romano-catolice. La 9 august 1941, episcopul reclama Ministerului Cultelor și Artelor pe comandorul de aviație Bobancu Corneliu Aurelian, care „conturbă ceremoniile și serviciile religioase ale cultului, făcându-și apariția în diferite biserici maghiare, în timpul slujbelor religioase”. Foarte interesant este faptul că episcopul înainta reclamația pe 9 august 1941, pentru acțiunile lui Bobancu din urma cu un an²⁵ – 10 și 28 septembrie 1940; avuseseră loc, evident, în contextul protestelor românilor față de Dictatul de la Viena din 30 august anul respectiv. Așadar, presat de Budapesta pentru a aduce învinuiri românilor, Márton Áron a redescoperit niște fapte petrecute cu mult timp în urmă, într-un context care le făcea de înțeles. În orice caz, ele au constat doar în aruncarea unor vorbe; nu s-a petrecut niciun act de violență. O notă a SSI, din 17 septembrie 1941, prezintă pe larg activitatea episcopului Márton Áron: întruniri cu emisari ai Guvernului de la Budapesta, purtători ai unor instrucțiuni; cu lideri ai organizațiilor maghiare, inclusiv Gyarfás Elemer, șeful Comunității maghiarilor din România; și, mai ales, inspecțiile canonice lunare, folosite larg pentru propaganda revizionistă. Doar în prima parte a lui septembrie 1941, episcopul fusese la Sibiu, pe Valea Mureșului, la Aiud. Peste tot, se întâlnea și cu conducătorii cei mai antrenați în campania anexionistă a comunității maghiare. La Aiud, avusese convorbiri și cu avocatul Müller Eugen, cunoscut ca fervent luptător pentru ocuparea întregii Transilvanii de către Ungaria²⁶. (Avocatul folosea, pentru atingerea țelului său, toate mijloacele posibile, inclusiv mituirea unor reprezentanți ai Comisiei mixte germano-italiene²⁷.) SSI constata că episcopul îi promova pe preoții romano-catolici și în funcție de activitatea lor pe linia anexionismului maghiar; și-și ilustra concluzia aceasta prin cazul preotului Heia Adalbert, „un ireden-

tist înfocat”, mutat de la Iernut la Brașov în septembrie 1941²⁸.

Sub îndrumarea episcopului Márton Áron, preoții romano-catolici maghiari din Transilvania de Sud Vest foloseau toate prilejurile pentru a impune ideea că Dictatul de la Viena era doar o etapă în procesul de ocupare a întregii Transilvanii de către Ungaria: întruniri publice pe teme care erau doar un paravan; predici ținute chiar în biserici; manifestații cu ocazia diverselor sărbători naționale maghiare. La acest ultim capitol, cel mai bun prilej era oferit de sărbătorirea zilei de 15 martie, zi a maghiarilor de pretutindeni. În 1942, de 15 martie, preoții maghiari, în primul rând cei conduși de episcopul Márton Áron, au repetat în toate bisericile că „la Viena Națiunea maghiară a fost neîndreptățită, urmând ca teritoriile ocupate de Ungaria să fie completate”²⁹.

Concluzia generală a autorităților române, pentru toți anii celui de-al doilea Război Mondial, era aceea că, în urma propagandei revizioniste dirijată prioritar prin biserici, ungurii din România erau foarte periculoși în cazul în care ar fi izbucnit un conflict militar cu Ungaria³⁰. Documentele aduse în discuție de Florin Chiriac în 2002, cele din materialul de față, demonstrează teza SSI: Episcopul Márton Áron a făcut un mare rău României: în anii războiului s-a manifestat ca „un dușman neîmpăcat a tot ce este românesc”. La temelia statuii ce se dorește a-i fi ridicată, în istoriografie, lui Márton Áron este plasată și poziția sa față de evrei în 1944. În Transilvania de Nord-Est trăiau în timpul războiului mondial 162.885 evrei. Asupra lor, Guvernul de la Budapesta a aplicat „soluția finală” cerută de Germania; spre deosebire de Ion Antonescu, care a refuzat o cerere similară. Autoritățile hortyste au deportat în lagărele de exterminare 150.000 evrei din regiune, iar alți 11.200 au fost înrolați cu forța în detașamente de muncă, ceea ce înseamnă tot o condamnare la moarte. S-au refugiat în România, scăpând cu viața 1685. Până la sfârșitul războiului au fost exterminate de către autoritățile maghiare și germane 135.455 evrei transilvăneni, deci 83,2 % din total³¹. Foarte puțini maghiari s-au opus atrocităților antievreiești. În majoritatea regiunii, reprimarea evreilor s-a făcut cu largul concurs al maghiarilor localnici, dornici de a-și însuși bunurile concetățenilor lor, dar și ca o expresie a naționalismului șovin ce-i bântuia

pe unguri. Dintre cei puțini care au protestat, s-a ilustrat episcopul Márton Áron, care într-o scrisoare către primul ministru maghiar, Sztójai Döme, cerea: „Vă rog să retrageți imediat aceste măsuri [antievreiești], [...] căci ispășirea va reveni poporului nostru”. Așadar, episcopul nu sărea în ajutorul celor oprimați din umanitarism, dintr-o simpatie față de evrei, așa cum se interpretează astăzi, ci din dorința de a-și salva propriul popor de la eventualele repercusiuni negative, mai ales că în acel moment, 1944, era clar că Germania va pierde războiul. Evident că luciditatea episcopului este de apreciat; dar, trebuie trasă și concluzia corectă: prin gestul său episcopul nu dorea să susțină cauza evreilor, ci a ungarilor. Aceștia din urmă au de ce să-i mulțumească, evreii nu – deși unii dintre ei au făcut-o. (S-ar impune și o comparație. Concomitent cu episcopul maghiar, Iuliu Hossu, episcop greco-catolic român, a luat și el apărarea evreilor deschis, în public, la Cluj, printr-o pastorală adresată românilor: „Să-l ajutați pe evrei – scria nu numai cu gândul, dar și cu jertfa voastră [...], din caldă iubire omenească.” Așadar nu pentru un interes propriu, egoist, ci din umanism. Pe cât de lăudat a fost gestul lui Márton Áron, pe atât a fost lăsat în uitare cel al lui Iuliu Hossu, deși din punct de vedere moral, era superior³².)

În sfârșit, al treilea plan care trebuie cunoscut pentru o corectă definire a episcopului Márton Áron, este activitatea sa de după 1944. În acest plan, toți autorii prezintă pe larg anticomunismul; său indiscutabil; dar, continuitatea absoluta a acțiunii pe linia naționalismului șovin maghiar, opoziția constantă la revenirea Transilvaniei de Nord-Est în cadrul României, sunt prezentate fie doar în treacăt sau cu căutate tonuri îndulcite, fie sunt eludate. Am consemnat foarte multe documente existente pe această temă într-o carte publicată în 2005³³, care însă, a avut o răspândire minoră, ajungând a fi puțin cunoscută chiar de către specialiști. De aceea, materialul de față fiind un răspuns la prezentările trunchiate ale activității episcopului, cu o vădită intenție de a-l înfățișa posterității nu în lumina sa reală, ci ca o figură pe deplin pozitivă, voi relua, într-o formă restrânsă, argumentația deja făcută; deși metoda poate fi criticată, ea se impune pentru readucerea în discuție a unor documente lămuritoare, dar foarte puțin cunoscute.

În Transilvania, după 1944, o intensă și constantă acțiune împotriva României a fost dusă prin intermediul bisericilor maghiare, între care și cea romano-catolică avându-l în frunte pe episcopul de Alba Iulia, Márton Áron. Slujitorii lor erau printre cei mai înfocați susținători ai Ungariei Mari, țel la înfăptuirea căruia îi chemau pe unguri inclusiv în timpul slujbelor religioase. Sădeau, astfel, ura față de Statul Român și de tot ce este românesc. Fenomenul era bine cunoscut de către autoritățile de la București, care, însă, au adoptat o atitudine de menajare a clericilor maghiari: le-au ascultat și le-au cercetat plângerile, chiar dacă erau vădit mincinoase; le-au aplicat doar în parte sau chiar deloc prevederile restrictive ale unor legi; de multe ori, nu au dat curs rapoartelor jandarmilor și polițiștilor privind acțiunile antistatale ale acestora; i-au lăsat să-și desfășoare propaganda antiromânească, fără nici-o îngrădire. Cauza acestui comportament lipsit de normalitate: dorința de a diminua rezistența maghiarilor față de reîncadrarea Transilvaniei de Nord Est în România. În practică, rezultatul a fost contrar. Ungurii au interpretat atitudinea Statului Român ca pe o dovadă de slăbiciune sau ca o expresie a unui sentiment de culpabilitate pentru că dețin Transilvania; văzând că nu se iau împotriva lor nici un fel de măsuri coercitive, reprezentanții bisericilor maghiare și-au intensificat acțiunile.

Dintre ierarhii maghiari, cel mai protejat de către autoritățile române, în perioada 1944-1947, a fost episcopul romano-catolic Márton Áron. În toamna anului 1944 era în vigoare, pentru etnicii maghiari și germani – la cererea Comisiei Aliate de control –, o dispoziție conform căreia, pentru deplasările în afara localităților de domiciliu trebuiau să aibă o autorizație. Dispoziția era normală, având în vedere apropierea frontului și faptul că armatele ungare și germane au fost peste tot sprijinite de etnici germani și maghiari transilvăneni. Aplicând aceste reglementări de război, în noiembrie 1944, un polițist i-a cerut episcopului Márton, aflat într-o vizită la Aiud, autorizația de deplasare. Episcopul s-a mâniat și, în grabă, s-a plâns lui Petru Groza, în timpul vizitei acestuia la Cluj în decembrie 1944. Vor urma ordine de încetare a „persecuției”, trimise de autoritățile centrale, cercetări, reveniri – timp de patru luni. Petru Groza, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în Guvernul Rădescu, scria ministrului Afacerilor

Interne, post deținut chiar de primul ministru, cerând un ordin special pentru a înceta „de îndată orice măsuri privitoare la libertate” „privindu-l pe episcop; motiva excepția cerută prin atitudinea democratică a celui în cauză”³⁴. La 4 ianuarie 1945, Rădescu a dat curs cererii lui Groza, și a ordonat asigurarea libertății totale de deplasare a episcopului. Ca urmare, „Inspectorul de jandarmi Cluj, personal, a luat contact cu Sf. S. Márton Áron și cu chestorul Poliției și a constatat că actualmente nu este nici o măsură privativă de libertate contra Sfinției Sale. „Chestorului i s-a pus în vedere ca nici pe viitor ierarhul ungur să nu fie deranjat”³⁵. În același sens, venea cu un raport Inspectoratul de Jandarmi Cluj și la 3 februarie 1945. Se părea că problema fusese definitiv închisă. Însă, pe 7 februarie 1945, Direcția de Siguranță și Ordine Publică din MAI anunța că în favoarea episcopului intervenise nunțul apostolic: o nouă intervenție a acestuia era anunțată la 9 martie 1945³⁶, deși nu mai avea obiect. Ca urmare, Inspectoratul de Jandarmi Cluj, la 23 martie 1945 și DSOP la 30 martie raportau, din nou, că nu există nici o problemă asupra episcopului: „Nu i s-a făcut și nu i se va face nici un fel de restricțiune în libertatea de circulație”³⁷. Și toate acestea datorită unei simple încercări a unui polițist de a aplica o reglementare în vigoare în noiembrie 1944! Din nou, ungurii se dovediseră experți în plângeri și acuzații nefondate la adresa autorităților românești. În pofida acestor documente clare, cu lipsa de seriozitate științifică ce o demonstrează adeseori Ovidiu Bozgan³⁸ afirmă: Se pare că (Márton Áron) mai fusese reținut câteva luni în 1944-1945 și fusese obligat la intervenția Misiunii SUA.” Nu „se pare”, ci este sigur că Ovidiu Bozgan nu poate fi considerat istoric!

Episcopul s-a arătat satisfăcut de efectul intern și internațional al protestului său față de „opresiunea” la care-l supuneau românii. Și, sub pavăza pe care i-au oferit-o autoritățile centrale, va desfășura o foarte vie activitate de propagandă antiromânească, înscriindu-se și în încercarea de a bloca retrocedarea Transilvaniei de Nord Est către România. Cele mai importante momente, când se putea exprima public în fața unor mari mulțimi, erau întrunirile anuale de la Mănăstirea franciscană de la Șumuleu Ciuc; efectul propagandistic era maxim datorită numărului participanților. În 1946, ca de obicei de Rusalii, în iunie, la

Șumuleu a venit mulți maghiari – se estima a fi aproape 100.000. Paravanul oferit de religie era cel mai bun pentru propaganda revizionistă; de aceea, Episcopia de Alba Iulia, care organiza evenimentul, a lansat o chemare generală, nu doar pentru romano-catolici: „Toți maghiarii, indiferent de religie, vor veni la Șumuleu Ciuc, în ziua de Rusalii”. În principal se dorea ca procesiunea să fie un răspuns la recenta hotărâre a Conferinței de Pace de la Paris de a retroceda Transilvania de Nord Est a României. Totul era organizat meticulos, pentru a da încredere maghiarilor că vor avea succes în lupta împotriva „ocupantului” român. Participanții se strâneau în grupuri, pe sate și comune, cu preoții în frunte și purtând steaguri ale Ungariei; în locurile de popas ale drumului spre Șumuleu, se țineau cuvântări revizioniste și se intonau imnuri horthyste. La Șumuleu, momentul central al manifestației l-a constituit predica episcopului Márton Áron, transformată în discurs ațâțător împotriva Statului Român; în final, cerea maghiarilor păstrarea încrederii în refacerea Ungariei Mari: „Problema Ardealului nu este definitivă și în curând se va pune din nou în Justiție. (...) Nu pot trece cu vederea suferințele secuilor, care în curând vor fi satisfăcuți prin apartenența lor la Ungaria.” După discursul episcopului, cei 100.000 de unguri participanți au intonat Imnul Ungariei.

La întoarcere, înfierbântați de atmosfera de la Șumuleu și mai ales de certitudinile anunțate de Márton Áron, pelerinii s-au dedat la acțiuni provocatoare și la violențe împotriva românilor și a autorităților, mai mulți jandarmi fiind înjunghiați. Într-o singură localitate, Voșlobeni, majoritar românească, ungurii au primit o ripostă fermă, fiind alungați spre satul lor, Ciumani³⁹. Comisiile de anchetă trimise au fost împiedicate să-și facă treaba; în unele localități, posturile de jandarmi au fost diate. Alarmate de cele petrecute pe raza județului Ciuc, autoritățile acestuia s-au întrunit în Consiliul Politic constatându-se caracterul șovin al procesiunii și al discursurilor. Dar, principalului vinovat, Márton Áron, nici măcar nu i s-au cerut explicații. Au fost admonestați verbal, doar doi pretori, patru notari și doi primari. De la București au fost cerute măsuri mai ferme: față de cele de mai sus, IGJ roagă să binevoii a dispune să se ia măsuri ca episcopul romano-catolic de Alba Iulia și preoții romano-catolici să nu-și mai depășească

sfera preocupărilor bisericești, făcând propagandă șovină atât de dăunătoare bunelor raporturi dintre cele două popoare conlocuitoare. La fel pentru corpul didactic secundar și primar, unde există focare de iredentism”. Însă, aflat în campanie electorală pentru alegerile parlamentare din 1946, Blocul Partidelor Democrate a mușamalizat întreaga acțiune, în dorința de a-și atrage voturile ungarilor⁴⁰.

Cu toată atitudinea binevoitoare a autorităților, episcopul Márton Áron a inventat din nou acte represive față de care protesta cu vehemență. La 8 iunie 1946, va trimite o scrisoare comandantului Legiunii de Jandarmi Ciuc, acuzând faptul că patrulele de jandarmi „în repetate rânduri au oprit pe drumuri pelerinii, cerându-le legitimația, alteori au invadat înarmați procesiunea” și au cerut îndepărtarea steagului Ungariei. Încheia cu o amenințare „Vă atrag atențiunea că atitudinea jandarmilor pare a avea un caracter de provocare și a cauzat deja neliniște în sufletul mulțimei sosite la pelerinaj”. Recunoscând arborarea steagului Ungariei la Șumuleu, episcopul cerea Legiunii de Jandarmi să-i indice ordinul Guvernului „prin care oprește întrebuintarea culorilor naționale maghiare”⁴¹. În aceeași zi de 8 iunie, căpitanul I. Manu, comandantul Legiunii, a răspuns: jandarmii au luat măsuri pentru ca procesiunea să se desfășoare în ordine; „Pentru a nu se profita și a se face jocul reacționarilor, pentru a nu se tulbura sufletele pioase ale credincioșilor și pentru a nu se transforma impunătoarea sărbătoare, pur religioasă, în manifestație de propagandă șovină, înțelegem a participa creștinește, împreună cu credincioșii romano-catolici, la aceste solemnități, dar nu admitem, acțiuni de subminare politică și nici manifestații politice de nici o culoare. «Invadarea procesiunilor de către jandarmi înarmați» etc., sunt expresii ce vi s-au adus la cunoștință de acei care sunt de rea credință.” Și ruga pe episcop să ordone preoților să-și țină credincioșii în disciplină.⁴²

Urmând îndrumările episcopului Márton Áron, reprezentanții Bisericii romano-catolice au avut foarte multe acțiuni pe linia naționalismului șovin maghiar, de forțare a deznaționalizării românilor din localitățile cu populație predominant maghiară, de ațâțare a populației ungurești împotriva Statului Român, de spionaj în favoarea Ungariei. La fel au acționat și reprezentanții celorlalte culte maghiare. În

nenumărate rânduri, fapte de acest fel erau semnalate de către Poliție și Jandarmerie. Printre documentele existente pe această temă se află și raportul Legiunii de Jandarmi Trei Scaune, din 27 iulie 1945, menționând faptul că în fiecare dimineață, în Biserica romano-catolică din Sfântu Gheorghe, județul Trei Scaune (viitor Covasna), se fac slujbe pentru „întregirea hotarelor Sfântului Ștefan”, prin înglobarea Ardealului în Ungaria⁴³. Preotul catolic din comuna Mureni, Odorhei, care era și președintele Organizației din localitate a Uniunii Populare Maghiare (întemeiată de comuniști), era trimis în judecată în iulie 1945, pentru că se opunea aplicării legislației românești⁴⁴. În satul Găduți, comuna Lăzarea, județul Ciuc, locuitorii erau doar români greco-catolici; în timpul războiului, autoritățile horthyste le impuseseră un preot catolic maghiar; în 1945 acesta refuza, susținut de episcop, să plece, și-i obliga pe enoriași să asculte slujba în limba maghiară⁴⁵. Sunt doar trei exemple din numeroasele existente. Evident că aceste manifestații nu erau determinate numai de acțiunea antiromânească a episcopului Márton Áron, ci și de propriile concepții naționalist șovine ale preoților respectivi. Episcopul doar îi determina să persevereze pe această linie, le oferea propria-i pildă și umbrela protectoare în fața autorităților⁴⁶. Toate acestea conferă episcopului, și pentru perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial, statura unei personalități negative.

*

De reluat faptul că antiromânismul episcopului Márton Áron era generat de aspirația sa către Ungaria Mare. Același era și cazul majorității maghiarilor din România. Pe acest fundal general, cu atât mai nocivă pentru Statul Român era atitudinea episcopului.

Pentru a-și atinge țelul Ungariei Mari, ungurii au îmbrățișat cu entuziasm fascismul, până în 1944, obținând lărgirea hotarelor Ungariei. După 1944, au îmbrățișat cu același entuziasm, în masă, comunismul, pentru că era ideologia noilor stăpâni ai Europei de Răsărit, și vor obține drepturi speciale și, în 1952, o Regiune Autonomă Maghiară. Pentru că în România conducerea era dată de Moscova Partidului Comunist Român, cel prin care se puteau îndeplini dezideratele minorităților, fenomenul aderării la acesta a fost masiv; el a cuprins un procentaj mult mai mare în rândul maghiarilor decât în cel al

românilor, fapt ușor demonstrabil. Teza aderării în masă, din motive naționalist șovine, a ungarilor la comunism este combătută de Costel-Cristian Lazăr, care decretează că este „lipsită de teme științific”; „Nu se poate vorbi de o adeziune în masă a maghiarilor la comunism după 1945”⁴⁷. Asemenea afirmații pot avea la bază fie necunoașterea documentelor epocii, fie încercarea de a denatura Istoria. Ambele ipostaze la fel de condamnabile. Iată o sinteză de răspuns.

Odată cu lovitura de Stat de la 23 august 1944, în urma căreia România a întors armele contra Germaniei, cu scopul declarat de a elibera Transilvania de Nord-Est, pentru a-și păstra această regiune conducătorii Ungariei au inițiat mai multe acțiuni; unele vizau viitorul comportament al populației maghiare din Transilvania. Pentru acest din urmă aspect, printre documentele existente, de văzut așa-zisa **Rezoluția secretă** adoptată de Guvernul Lákátos⁴⁸ în septembrie 1944; foarte puțin cunoscută, un exemplar a fost identificat de Florin Constantiniu în SUA⁴⁹. Articolul 3 al Rezoluției menționa: Pentru cazul în care Transilvania ar fi ocupată de trupele ruso-române, s-au transmis instrucțiuni pentru ca populația maghiară rămasă pe loc să se organizeze într-un partid comunist și să se pună la dispoziția sovieticilor, pentru a obține bunăvoința acestora în dauna românilor, „complicând considerabil opera de reîncadrare în Statul român”. Pe linia **Rezoluției secrete**, Radio Budapesta transmitea repetat, în octombrie 1944: „Frați unguri din toate țările, strângeți rândurile, **îmbrăcați orice haină politică** [subl. n.], numai să salvăm scumpa noastră Ungarie în frontierele ei”⁵⁰. Îndeplinind instrucțiunile de la Budapesta, autoritățile maghiare din Transilvania au transmis populației să stea pe loc și au organizat mai multe întruniri cu reprezentanții de frunte ai diverselor categorii sociale sau profesionale; în cadrul lor s-a fixat „atitudinea ce trebuie să ia populația maghiară din Ardealul de Nord, pe care trebuie să-l conducă după instrucțiunile primite”. Una dintre prevederile hotărârilor luate la aceste întruniri: „Toate vechile cadre ale organizațiilor hortyste și szalasyte vor trebui să se introducă în organizațiile democrate, pentru a le controla activitatea”. Ordinul a fost îndeplinit: toți participanții la aceste întruniri, urmași de membrii organizațiilor menționate, vor ajunge în diversele organisme politice care

conduceau Transilvania sub regim sovietic – PCR, PSD, Frontul Plugarilor, Uniunea Populară Maghiară (creată de comuniști, prin schimbarea numelui vechi, MADOSZ)⁵¹.

În toată Transilvania, maghiarii au adoptat o atitudine de capturare a bunăvoinței trupelor sovietice, pe care încercau să le îndrepte împotriva românilor; aceștia din urmă erau părâți că sunt reacționari, că sunt anti-comuniști și antisovietici. Pe această linie, a relațiilor maghiaro-sovietice în Transilvania, ilustrativă este adresa primarului din Sfântu Gheorghe, Kiss György Tamás, din 1 februarie 1945, către Comandamentul rus al orașului. Începea cu formule de capturare a bunăvoinței: lauda Armata Roșie; afirma dragostea maghiarilor față de URSS și regimul său politic. Apoi încredința „reacțiunea română”, nedreptățile pe care aceasta le face ungarilor, care sunt martiri ai democrației. Slugărnicia față de sovietici era maximă: „În toamna anului 1944 – se scria –, când Armata Roșie în elanul ei a ajuns la granițele Ardealului de Nord, a găsit în fața ei pe fiii acestui teritoriu. Acești oameni, care contrar voinței lor au fost înrolați într-o armată cu spirit distructiv, când au luat contact cu Armata Roșie glorioasă și invincibilă, au aruncat armele lor și cu un gând și un suflet au fost de părere că nu vor lupta în contra unei armate care luptă tocmai pentru libertatea și eliberarea lor din jugul hitlerismului. Toți au depus armele și s-au grăbit la vetrele lor ca să fie acasă în clipa măreață când Armata Roșie va pune piciorul pe acest pământ”. Dar, unitățile românești ajunse în zonă „au început persecutarea și stârpirea elementelor cu concepție democratică”; pe maghiari „i-au pus la cele mai grave chinuri corporale și sufletești, ca să le clatine convingerea lor democratică și să stârpească din ei simpatia și dragostea față de democrație și față de idealul reprezentant al ei: Uniunea Sovietică”⁵².

Peste noapte, maghiarii din România deveniseră aprigi susținători ai comunismului sovietic, și-și clamar peste tot aceste sentimente; dacă autoritățile românești nu le îndeplineau vreo cerere, imediat se plâneau că sunt asupriți din cauza atitudinii lor pro-sovietice. O notă a SSI din 4 decembrie 1944 consemna fenomenul: „Minoritatea maghiară, indiferent de conjunctură, duce aceeași politică, adaptându-se noilor împrejurări cu abilitate. [...] Astăzi este gata să urmeze o linie

politică alături de Uniunea Sovietică, aceasta numai pentru a putea obține cât mai multe drepturi și chiar privilegii față de români”.⁵³

Ca să-i atragă de partea lor pe rușii care dictau în România, maghiarii au folosit metode foarte diverse: aderarea entuziastă la ideologia comunistă; comportament slugarnic, lingușitor, față de price reprezentant al URSS, până la ultimul soldat; manifestații pro-ruse cu steaguri ale Uniunii Sovietice, portrete ale lui Stalin și cazacioc; purtarea ostentativă a insinelor sovietice; colaborarea cu sovieticii pentru demascarea „reacțiunii române”. Toate acestea au fost consemnate într-o mulțime de rapoarte ale SSI. Cel din 10 ianuarie 1945 înregistra o metodă hilară, ulterior consemnată și în alte rapoarte, de atragere a rușilor: la Cluj, maghiarii care conduceau orașul „le-au pus la dispoziție rușilor imobile cu tot confortul și **femei din societatea bună maghiară**” [subl.n.]⁵⁴. Tot acest comportament slugarnic rușii arătau că-l apreciază, ceea ce le-a dat ungușilor încrederea în rămânerea Transilvaniei de Nord-Est în cadrul Ungariei. Tot SSI reporta: „Propagandiștii maghiari și în special comuniștii maghiari, spun că în nici un caz Ardealul de Nord nu-i va reveni României”⁵⁵.

Cel mai mult cântărea, în ochii sovieticilor, afirmarea deplinei fidelități a maghiarilor față de comunism și față de URSS, fidelitate mereu contrapusă rezistenței anticomuniste și, deci, antisovietice, tacită sau deschisă, a majorității românilor. Constată fenomenul, în ședința Consiliului de Miniștri din 4 octombrie 1944, Constantin Titel Petrescu, ministru de Stat și președinte al PSD: „Toți maghiarii fac acum pe comuniștii, ca să intre în grațiile Armatei Sovietice”.

Poarte febril s-a început intrarea maghiarilor în PCR, direct sau prin intermediul UPM; aceasta din urmă deja, la 1 decembrie 1944 avea 82.000 de membri⁵⁷. Pentru a-i atrage pe unguri, conducerea Uniunii le-a promis că, prin ea, li se vor satisface toate revendicările, în dauna românilor, dar și a maghiarilor care refuzau aderarea⁵⁸. Aflat în luptă pentru putere cu „reacțiunea”, PCR, pentru a avea sprijinul minoritarilor, a acceptat tot ce i se cerea. SSI constata, într-un document din 14 decembrie 1944, că „**Ungurii speră să stăpânească și mai de parte Ardealul**”. Se acționa ca „să se asigure maghiarilor nu doar drepturi egale cu românii, ci privilegii față de ei, astfel perpetuându-se

dominația maghiară”⁵⁹. Și, pentru a atinge acest deziderat s-au situat mereu de partea celor care stăpâneau: URSS și PCR. De aceea, numărul membrilor UPM a crescut spectaculos. Într-o întâlnire cu o delegație a Partidului Comunist Ungar, din 18 iunie 1945, Ana Pauker aprecia că Uniunea ajunsese la 500.000 de membri⁶⁰. Cum UPM era creație a PCR, în Transilvania de Nord-Est majoritatea comuniștilor erau maghiari⁶¹.

Însă, nu toți membrii Uniunii erau comuniști, unii provenind chiar din extrema dreaptă. Se puneau sub pavăza PCR, pentru a-și putea duce nestingheriți acțiunea anti-românească, sub lozincă luptei împotriva „reacțiunii”. Serviciul de Informații de pe lângă PCM raporta la 15 martie 1945: în ședința Consiliului de Conducere al UPM, care avusese loc la Cluj, se hotărâse ca tinerii unguri leventiști să fie încadrați în Secția de tineret a organizației: „Scopul urmărit de UPM prin încadrarea leventiștilor este formarea unei gărzi înarmate bine instruite”⁶². Conducerea PCR cunoștea compoziția eterogenă a UPM, dar o tolera, pentru că scopul prioritar al momentului respectiv era înfrângerea partidelor istorice și victoria FND-ului; pentru aceasta, nu conta de unde-și aduna forțele. Același raționament a funcționat și în legătură cu atragerea legionarilor în PCR. De partea cealaltă, interesul maghiarilor era de a deține puterea în regiune, dacă nu ar putea să o unească din nou cu Ungaria.

Cei mai radicali dintre membrii UPM, agitând lozinci comuniste (chiar dacă unii nici nu credeau în ele), s-au organizat în formațiuni paramilitare, ținându-i sub teroare pe români. SSI înregistra deja, la sfârșitul lui februarie 1945, peste 6000 membri ai unor asemenea formațiuni: „Odată angajate în luptă, aceste echipe vor lupta fanatic. Intervenția se va desfășura conform catehismului leninist: echipe mici, îndrăznețe, răspândite pe un teren vast. Armata, sovietică nu va interveni direct, însă indirect va sprijini orice efort al FND-ului”. UPM a vrut să meargă mai departe, cerând sovieticilor aprobarea de a-și uni formațiunile paramilitare într-o „Armată a Ardealului”, purtând uniforme ale Armatei Roșii; cererea a fost respinsă, pe motiv că încalcă grav Convenția de Armistițiu⁶³. Se credea, totuși, că până la urmă cererea va fi acceptată. De aceea, UPM a alcătuit, în aprilie 1945, un **Ordin de bătaie**, Interceptat de

Secția a II-a a Biroului Contrainformații al Marelui Stat Major al Armatei Române⁶⁴.

În anii de după război, în Transilvania de Nord-Est ungurii conduceau efectiv – prin numărul posturilor deținute și prin funcțiile decizionale avute – aparatul de Stat și organizațiile PCR sau ale sateliților acestuia, PSD și FP; cei mai mulți membri ai UPM erau, concomitent, și membri ai unuia sau chiar a două din partidele menționate. O parte a posturilor de conducere erau deținute de evrei maghiarizați, membri ai PCR. Numărul românilor, în partidele „democrate” din regiune, era foarte mic; la fel și numărul posturilor de conducere deținute de ei în partidele respective sau în organismele de Stat. La București situația era cunoscută și tolerată, deși alarmantă pentru raporturile dintre cei aflați la Guvern și majoritatea populației din regiunea respectivă. Multe documente redau realitatea explicit. Secretarul Organizației PCR din județul Mureș, evreul maghiarizat Loeb Martin, îi declara lui Teohari Georgescu, ministrul de Interne, la 19 mai 1945: „Partidul [Comunist] și organizațiile celelalte sunt în majoritate din maghiari; 93 la sută sunt maghiari”⁶⁵. În județul Bihor, pe 15 mai 1945, Legiunea de Jandarmi constata; „Ungurii s-au înscris cu toții în UPM. [...], și continuă cu activitatea lor iredentistă și șovinistă”⁶⁶. În iulie 1945, Legiunea de Jandarmi Satu Mare raporta: „Din punct de vedere politic, întreaga populație maghiară azi o găsim camuflată în rândurile partidelor democratice ca PCR, cea mai mare parte și UPM [...]. Sub ocrotirea partidelor democratice, conducătorii populației maghiare împreună cu populația fac șovinism, cu. Atitudini contra a tot ce este românesc”⁶⁷. Tot în iulie 1945, Legiunea de Jandarmi Maramureș

raporta că toți ungurii se înscrieseră în PCR; „Scopul adevărat al acestor înscrieri este ca sub masca comunistă să poată lucra intens și cu roade în favoarea iredentei maghiare. [...] Acești unguri sunt numai comuniști de ocazie”⁶⁸. O concluzie generală o găsim în **Buletinul** IGJ (de circuit închis) din 15 iunie 1945: „Ungurii din Ardeal s-au înscris în Partidul Comunist numai pentru a câștiga simpatia și încrederea, de la care speră că le vor da Ardealul”⁶⁹.

Compoziția PCR în Transilvania de Nord-Est i-a creat acestuia mari greutăți în 1945, în condițiile în care a susținut retrocedarea integrală a regiunii către România, în contradicție cu aspirațiile maghiarilor. La ședința CC al PCR din 31 august 1946, de analiză a hotărârii luată de Conferința de Pace, unul dintre conducătorii transilvăneni a declarat: „Poziția Delegației noastre [a României] a produs mare tulburare în masa cetățenilor populației maghiare”. Faptul a generat printre români o zicală: „Ungurii tot unguri, chiar dacă sunt sau nu comuniști, și cu ei nu ne vom înțelege niciodată”⁷⁰.

Așadar, unde este „lipsa de teme științific”, clamată de Costel-Cristian Lazăr, a tezei aderării în masă a maghiarilor din Transilvania la comunism? Aderarea este dovedită arhivistic de nenumărate documente, având o motivație naționalist șovină – conducerea efectivă a regiunii și autonomizarea ei, dacă nu se putea reînglobarea în Ungaria. În acest context transilvănean, poziția manifestă anti-românească a episcopului Márton Áron, ca și a conducătorilor celorlalte confesiuni maghiare, devenea cu atât mai periculoasă pentru unitatea Statului Român.

Dr. Petre ȚURLEA

Note – Notes

1. Monumentul lui Marton Aron de la Cluj-Napoca a fost dezvelit la 28 februarie 2009, ocazie cu care, a trezit indignare printre români și faptul că s-a depus o coroană de flori din partea Episcopiei Române Greco-Catolice, ignorându-se activitatea antiromânească a episcopului. O serie de intelectuali clujeni au încercat să împiedice ridicarea monumentului; între aceștia istoricul Gelu Neamțu – vezi articolul acestuia din „Făclia”, Cluj-Napoca, 10 septembrie 2007.
2. Ovidiu Bozgan, *Aron Márton (1896-1980)*, în A.T., 3-4 din 2003, p. 212-219.
3. Costel-Cristian Lazăr, *Episcopul romano-catolic Márton Áron în atenția Statului român în primii ani după 1944, în Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, coordonatori Vasile Ciobanu, Sorin Radu, Edit. Techno Media, Sibiu, 2008, vol. III, p. 229-243.
4. Ovidiu Bozgan, *op.cit.*, p. 213.
5. *Idem*, p.214.
6. *Ibidem*. De reținut și șovăiala lui Ovidiu Bozgan asupra veridicității unor informații pe care, totuși, le prezintă: „Se pare – scrie – că [Márton Áron] fusese reținut câteva luni în 1944-1945 și fusese eliberat la intervenția Misiunii SUA”.
7. Costel-Cristian Lazăr, *op.cit.*, p. 229-230.
8. Florin Chiriac, *Episcopul Márton Áron „un dușman neîmpăcat a tot ce este românesc”*, în D.I., 11(75) din 2002, p. 34-35.
9. Costel-Cristian Lazăr, *op.cit.*, p. 235.
10. *Idem*, p. 242.
11. Vezi *Ordinul circular*, nr. 34517 / 11 octombrie 1940 al IGJ, ANIC, *fond IGJ*, dosar 46/1940, f. 140.
12. Vezi *Ordinul circular*, nr. 37226 / 21 noiembrie 1940 al IGJ, *Idem*, dosar 47/1940, f. 37.
13. Cf. *Ordinul circular*, nr. 37218 / 26 noiembrie al IGJ, *Idem*, f. 46.
14. *Idem*, f. 249.
15. Administratorul celor 40.000 pengö era Imre Sándor, director al Cancelariei Episcopale și dr. Pál Hauler, administratorul circumscripțiilor bisericești, *Idem, fond DGP*, dosar 90/1941, f. 24.
16. *Idem, fond IGJ*, dosar 56/1941, f. 8.
17. *Idem*, dosar 47/1940, f. 176.
18. *Idem*, dosar 56/1941, f. 8.
19. *Idem, fond DGP*, dosar 167/1941, f. 116.
20. *Idem*, f.202-203.
21. *Idem*, dosar 90/1941, f. 31-32.
22. *Idem*, dosar 167/1941, f. 204.
23. *Idem*, dosar 90/1941, f. 17.
24. Petre Țurlea, *Ip și Trăznea. Atrocități maghiare și acțiune diplomatică românească*, Edit. Enciclopedică, București, 1996, p. 78-80,
25. ANIC, *fond IGJ*, dosar 56/1941, f. 6-7. Florin Chiriac, *op.cit.*, prezintă și el reclamația lui Márton Áron, fără a indica sursa. Comandorul Bobancu, în toamna lui 1944, s-a aflat în fruntea uneia din unitățile militare numite „Batalioanele Iuliu Maniu”, care au acționat pentru păstrarea ordinii și anihilarea bandelor paramilitare maghiare după retragerea trupelor horthyste. Vezi Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est 1944-1952*, Editura România Pur și Simplu, București, 2005, p. 58.
26. ANIC, *fond DGP*, dosar 167/1941, f. 67-68.
27. Petre Țurlea, *Ip și Trăznea...*, *op.cit.*, p. 75.
28. ANIC, *fond DGP*, dosar 167/1941, f. 68.
29. *Idem, fond MI, Direcția Administrației de Stat*, dosar 373/1942, f. 5
30. Pe această temă un întreg dosar. *Idem, fond DGP*, dosar 84/1943.
31. Vezi și V.T. Ciubăncan, Maria I. Ganea, Ion V. Ranca, *Drumul holocaustului. Calvarul evreilor din nord-vestul Transilvaniei sub ocupația Ungariei. 5 septembrie 1940 – 25 octombrie 1944*, Cluj-Napoca 1995, p. 163.
32. Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est...*, *op.cit.*, p. 29-30. Fapta lui Iuliu Hossu era ignorată chiar în epocă; episcopul o va reaminti în timpul unei audiențe colective a înalților ierarhi bisericești din România, pe 27 noiembrie 1947, la primul ministru Petru Groza; toți cei prezenți au recunoscut valabilitatea celor spuse. ANIC, *fond DGP*, dosar 68/1947, f. 127, 135-136.
33. Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est...*, *op.cit.*, p. 213-221.
34. ANIC, *fond IGJ*, dosar 39/1945, f. 62.
35. *Idem*, f. 58.
36. *Idem*, f. 56, 57.
37. *Idem*, f. 54, 55.
38. Ovidiu Bozgan, *op.cit.*, p. 214.
39. ANIC, *fond IGJ*, dosar 65/1946, f. 146-152.
40. *Idem*, f. 152-155.
41. *Idem*, f. 163.
42. *Idem*, f. 164-165.
43. *Idem*, dosar 40/1945, f. 136.
44. *Idem*, dosar 26/1945, f. 2.
45. *Idem*, f. 49.
46. Pe larg, Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est...*, *op.cit.*, p. 214-221, unde se menționează și activitatea similară a celorlalte confesiuni maghiare.
47. Costel-Cristian Lazăr, *op.cit.*, p. 242.
48. *Istoria Românilor. Transilvania*, autori Marțian Niciu, Mihai Racovițan, Ioan Țepelea, Vasile Lechințan, Vasile Ciubăncan, Liviu Țărău, *Edit.*

- George Barițiu, Cluj-Napoca, 1999, vol. II, p. 1614.
49. Florin Constantiniu, *De la războiul fierbinte la războiul rece*, București, 1998, p. 56; Idem, *PCR. Pătrășcanu și Transilvania (1945-1946)*, Edit. Enciclopedică, București, 2001, p. 68-69.
50. ANIC, *fond IGJ*, dosar 20/1945, f. 351.
51. Printre sursele documentare. ASRIB, *fond D*, dosar 5451, f. 501 și dosar 6006, f. 473-474; amândouă rapoarte ale SSI. Pe larg Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est...*, *op.cit.*, p. 32-33.
52. AN Sfântu Gheorghe, *fond Primăria Sfântu Gheorghe*, dosar 223/1945, f. 1
53. ANIC, *fond DGP*, dosar 3/1944, f. 161.
54. ASRIB, *fond D*, dosar 4037, f. 182-183.
55. *Idem*, dosar 6006, f. 230.
56. ANIC, *fond PCM*, stenografii, dosar 3/1944, f. 264.
57. ASRIB, *fond D*, dosar 5451, f. 200.
58. ANIC, *fond DGP*, dosar 3/1944, f. 33.
59. *Idem*, f. 13.
60. Idem, *fond CC al PCR, Externe*, dosar 27/1945, f. 27-29. La Congresul UPM din Odorhei, iunie 1946, se aprecia că numărul membrilor Uniunii era de 417.000. Idem, *Cancelarie*, dosar 35/1946, f. 2-24; și Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est...*, *op.cit.*, p. 295.
61. Reuben H. Markham, în *România sub jugul sovietic*, Fundația Academia Civică, București, 1996, p. 418, exagerează, totuși, când afirmă că în Transilvania de Nord-Est toți comuniștii erau unguri.
62. ASRIB, *fond D*, dosar 7622, f. 36.
63. *Idem*, dosar 5464, f. 109.
64. *Idem*, f. 102-103.
65. ANIC, *fond CC al PCR, Cancelarie*, dosar 42/1946, f. 5.
66. Idem, *fond IGJ*, dosar 39/1945, f. 134.
67. ASRIB, *fond D*, dosar 10.500, vol. III, f. 78.
68. *Idem*, vol. I, f. 40.
69. *Idem*, dosar 4038, f. 57.
70. ANIC, *fond CC al PCR, Cancelarie*, dosar 48/1946, f. 24-26.